

POSUDEK OPONENTKY DIPLOMOVÉ PRÁCE

Jméno diplomanta:	Jan Židek
Téma práce:	Svoboda projevu na území Podněstří a Moldavska pohledem Evropského soudu pro lidská práva
Rozsah práce:	134.262 znaků vlastního textu včetně mezer (69 stran, z toho 52 strany vlastního textu)
Datum odevzdání práce:	25. března 2024

1. Aktuálnost (novost) tématu

Diplomant se ve své práci věnuje právu na svobodu projevu na území Moldavské republiky a na území kontrolovaném tzv. Podněsterskou moldavskou republikou, a to z pohledu judikatury Evropského soudu pro lidská práva (ESLP). Téma není sice nijak nové, lze jej ale považovat za aktuální a dlouhodobě spíše přehlížené, jeho volba si tak nesporně zaslouží ocenění. Současně je škoda, že diplomant blíže nevysvětlil, proč se rozhodl zaměřit právě na právo na svobodu projevu a ne některé jiné právo chráněné Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod (EÚLP).

2. Náročnost tématu na teoretické znalosti, vstupní údaje a jejich zpracování a použité metody

Zpracování tématu kladlo na diplomanta střední nároky. Na straně jedné se mohl opřít, a také opřel, o judikaturu ESLP – některé části práce jsou tak v zásadě jen shrnutím obsahu určitých relevantních rozsudků. Na straně druhé existence tzv. Podněsterské moldavské republiky vyvolává specifické právní otázky, např. ohledně jurisdikce ESLP, jež dosud komplexně zpracovány nebyly, a s nimiž se tedy diplomant musel vypořádat. Přes výhrady, které budou uvedeny dále, se mu to podařilo vcelku úspěšně. Při zpracování práce vycházel diplomant z poměrně velkého počtu právních předpisů, judikatury ESLP i sekundární literatury české i zahraniční provenience. Mezi zdroji postrádám tituly věnované jurisdikci ESLP, např. Marko Milanovic, *Extraterritorial Application of Human Rights Treaties. Law, Principles, and Policy* (OUP, 2011), a příslušnou judikaturu ESLP, ve které byly vymezeny základní principy přístupu ESLP v této oblasti (např. *Loizidou v. Turecko* či *Kypr v. Turecko*). Způsob práce s využitými zdroji a jejich citování je poměrně standardní. Diplomant využívá metody deskripce, analýzy a komparace, což odpovídá tématu a pojetí práce.

3. Formální a systematické členění práce

Diplomová práce je napsána odborným jazykem a dobrou češtinou, chyby či překlepy se v ní objevují jen sporadicky. Z terminologického hlediska diplomant opakovaně nesprávně používá výraz signatář tam, kde má na mysli smluvní stranu (str. 1, 11 a 23). Z formálního hlediska lze připomenout, že poznámky pod čarou se nikdy neřetězí (např. poznámky 70 a 71 na str. 17 – správné by bylo mít poznámku jen jednu). Práce je rozčleněna do úvodu, tří kapitol a závěru, k nimž je připojeno několik seznamů použitých zdrojů a literatury, seznam zkratk a definiční kapitola (z nejasného důvodu nejsou tyto uvedeny v obsahu práce). Struktura je logická a jednotlivé části práce na sebe navazují.

4. Vyjádření k práci

Cílem diplomové práce je „objasnit současný stav ochrany svobody projevu a odpovědnosti za její omezování v Moldavsku ve srovnání s *de facto* státem Podněstří, představit pohled ESLP na danou problematiku a navrhnout opatření ke zlepšení souvisejících právních mechanismů“ (str. 2). Za tímto účelem formuluje diplomant čtyři výzkumné otázky, které chce v práci postupně zodpovědět: (1) Náleží Podněstří mezinárodněprávní subjektivita a odpovědnost za zásahy do svobody projevu a jak na tuto otázku nahlíží ESLP? (2) Má Rusko jako patronský

stát vliv na ochranu svobody projevu na území Podněstří? (3) Jaký je právní rámec ochrany svobody projevu na území Podněstří a Moldavska a je obyvatelům některého z těchto území zaručována vyšší míra ochrany svobody projevu? (4) Zda a jak se liší rozhodování ESLP týkající se „orgánů“ Podněstří a orgánů Moldavska v případech (tvrzeného) porušení čl. 10 Úmluvy a zda ESLP v těchto rozsudcích zachovává konzistentní judikaturu?

Po velmi pěkně napsaném a komplexně pojatém úvodu následuje první kapitola, ve které se diplomant věnuje otázce právní subjektivity tzv. Podněsterské moldavské republiky, a řeší, kdo nese za porušení EÚLP spáchaná orgány této *de facto* entity odpovědnost. Dále představuje právní rámec úpravy práva na svobodu projevu v Moldavské republice a „právní rámec“, který v této oblasti zavedla tzv. Podněsterská moldavská republika, a stručně se vyjadřuje k reálnému stavu svobody projevu v obou entitách. Z textu je vidět, že diplomant má o téma hlubší zájem a dobře se orientuje ve složitých právních i faktických poměrech v oblasti. Současně práce trpí některými koncepčními nedostatky.

Sekce zaměřené na subjektivitu a na odpovědnost (1. 1. a 1.2) ukazuje, že názory na to, zda *de facto* entity mají v mezinárodním právu subjektivitu a vznikají jim lidskoprávní závazky, se v odborné literatuře liší. To je jistě pravda, diplomant ale dostatečně nerozlišuje vázanost entity určitými pravidly mezinárodního práva a možností obrátit se v případě porušení těchto pravidel k určitému konkrétnímu institucionálnímu mechanismu, zde ESLP. I kdyby *de facto* entity subjektivitou disponovaly a byly vázány závazky vyplývajícími z práva lidských práv, popř. by je na sebe mohly brát jednostranně, ještě by to nevypovídalo nic o tom, zda by na ně bylo možno podat stížnost k ESLP. Parametry této možnosti upravuje sama EÚLP, která jasně stanovuje, že stížnosti lze podávat jen na Vysoké smluvní strany a že těmito stranami se mohou stát jen členské státy Rady Evropy a Evropská unie (článek 59 EÚLP). Je tak zjevné, že právní subjektivita je podmínkou sice nutnou, zdaleka ale ne postačující k tomu, aby se mechanismus ESLP stal pro porušování lidských práv ze strany určité entity relevantní. Tento postoj dlouhodobě zastává i ESLP, který nejeví žádné tendence rozšiřovat svou jurisdikci na stížnosti směřující proti komukoli jinému, než jsou členské státy Rady Evropy vázané EÚLP. Nelze proto tak úplně souhlasit s tím, že „*ani pohled ESLP nám tak v této souvislosti nedává jednoznačnou odpověď na otázku, zda může být Podněstří odpovědné za porušování norem mezinárodního práva*“ (str. 9). Pokud jde o odpovědnost Podněstří za porušování EÚLP, dává pohled ESLP odpověď zcela jednoznačnou (a negativní).

V sekci zaměřené na přístup ESLP k odpovědnosti za omezování svobody projevu na území tzv. Podněsterské moldavské republiky (1.3) se projevuje nevyužití, a zřejmě i neznalost, dlouhodobé judikatury ESLP v obecnějších otázkách nesouvisejících nutně pouze se situací v Moldavsku. Diplomant dostatečně nerozlišuje vliv vzniku *de facto* entity na jurisdikci původního státu a na jurisdikci státu patronského a zavádí zvláštní kategorie, které neodpovídají ani judikatuře ESLP, ani standardnímu přístupu právní doktríny. To se týká zejména tzv. třífázového testu extra-teritoriální jurisdikce (str. 12), který neodpovídá nuancovanějšímu přístupu ESLP. Obdobně nepřesně působí tvrzení, podle něhož koncept pozitivních závazků byl zaveden ve specifickém kontextu úpravy jurisdikce – reálně se jedná o koncept standardně využívaný ESLP při aplikaci EÚLP. Sekce celkově budí dojem, že v ní diplomant objevuje již dávno objevené a zavádí vlastní kategorie tam, kde existují kategorie obecně přijímané (např. modely uplatnění extra-teritoriální jurisdikce).

V sekci věnované vlivu Ruska na svobodu projevu na území Podněstří (1.4) diplomant správně poukazuje na to, že vztah mezi Ruskou federací a tzv. Podněsterskou moldavskou republikou nelze považovat za vztah jednostranné a plné závislosti. V návaznosti na to diplomant navrhuje posuzovat odpovědnost Ruska např. na základě „*zkoumání detailních postupů jednotlivých „orgánů“ Podněstří*“ (str. 20). Bohužel se přitom nezamýšlí nad nastavením jurisdikčního

kritéria, které ESLP v případě tzv. *de facto* entit kontrolovaných ve větší či menší míře cizím státem využívá a jež by s takovýmto *ad hoc* zkoumáním bylo jen těžko v souladu.

Kapitola 2 věnovaná právnímu rámci a faktickému stavu svobody projevu v Moldavsku a na území tzv. Podněsterské moldavské republiky opět osvědčuje diplomantův zájem o region. Diplomant se nepochybně seznámil s právním řádem obou entit. Hlavním problémem sekce je úzké pojetí toho, co se v rámci právní úpravy týká svobody projevu – diplomant se primárně zaměřuje na otázky ochrany cti a defamace a ponechává stranou jiné, v Moldavsku i v Podněstří stále kriminalizované, verbální formy projevu (v případě Moldavska srov. články 134.18, 176.1 či 279-2, či zvláštní zákony, jako je Zákon o předcházení extremistické činnosti či Mediální zákon). Nezmiňuje také možnosti omezení základních práv, které oba právní systémy nabízejí a na něž státní orgány i orgány *de facto* entity s oblibou odkazují. Na str. 30 je „právní řád“ tzv. Podněsterské moldavské republiky nesprávně označen za dualistický, reálně jde o systém téměř monistický (viz článek 10(2) tzv. Ústavy tzv. Podněsterské moldavské republiky). Celkové závěry sekce, podle nichž Moldavská republika i tzv. Podněsterská moldavská republika právo na svobodu projevu určitým způsobem právně garantují, zejména ve druhém případě se ale jedná spíše jen o fasádu, která se odlišuje od reálného stavu, lze nicméně považovat za vcelku přesvědčivé a v práci doložené.

Kapitola 3 je plně věnovaná judikatuře ESLP týkající se práva na svobodu projevu ve vztahu k tzv. Podněsterské moldavské republice. Daný vztah má různé podoby, od omezení projevů týkajících se daného území až po zásahy do práva na svobodu projevu ze strany „orgánů“ *de facto* entity. Případy a rozsudky jsou představeny kompetentně, opět se ale zdá, že diplomant místy postrádal obecnější znalosti ESLP – např. třídílný test přijatelnosti zásahů do práva na svobodu projevu (legalita, legitimita, nezbytnost/proporcionalita) rozhodně nelze považovat za judikatorní konstrukt, je totiž přímo předvídan článkem 10(2) EÚLP; ani jej nelze klást na roveň některým konceptům, jež naopak judikturním konstruktem jsou, jako např. prostor k uvážení (margin of appreciation – jde o významný koncept, který ovšem práce vůbec nezmiňuje). Na základě analýzy vybraných judikátů ESLP dospívá diplomant k nepřekvapivému závěru, že „*rozdíly v rozhodování Soudu (u moldavských a podněsterských kauz/ lze spatřovat především v odlišném způsobu určení, která smluvní strana EÚLP je za daná porušení odpovědná*“ (str. 49). Zatímco o kauz moldavských nese odpovědnost Moldávie, u kauz podněsterských je k odpovědnosti (zatím) hnáno primárně Rusko. To je vcelku zjevné.

Přes množství výhrad uvedených v tomto posudku považuji posuzovanou diplomovou práci za poměrně zdařilý počín. Diplomant prokázal schopnost zvolit si originální téma a předložit zajímavou práci, ve které rozebírá judikaturu ESLP a klade si i obecnější mezinárodněprávní otázky např. ohledně subjektivity *de facto* entit. Ocenit lze také snahu přicházet s návrhy na zlepšení situace tam, kde diplomant identifikuje určité slabiny. Slabiny ovšem vykazuje i sama diplomová práce. Na mnoha místech se zdá, že diplomantovi chybí orientace v obecnějších otázkách mezinárodního práva veřejného i systému EÚLP/ESLP, a přichází pak s tvrzeními, která jsou v nejlepším případě sporná. Věřím nicméně, že diplomant má potenciál tyto limity překonat a že předložená diplomová práce by se mohla do budoucna stát základem třeba opravdu kvalitní práce rigorózní.

5. Kritéria hodnocení práce

Splnění cíle práce	Cíle práce byly naplněny.
Samostatnost při zpracování, zhodnocení práce z hlediska plagiátorství	Míru samostatnosti při zpracování nejsem coby oponentka schopna posoudit. Žádný problém z hlediska plagiátorství zde nevyvstává.
Logická stavba práce	Diplomová práce má logickou strukturu.

Práce se zdroji včetně citací	Práce staví na odpovídajícím množství zdrojů a pramenů, byť některé relevantní zdroje a prameny využity nebyly.
Hloubka provedené analýzy	Hloubka provedené analýzy odpovídá typu kvalifikační práce.
Úprava práce	Úprava práce je standardní.
Jazyková a stylistická úroveň	Práce je psaná odbornou češtinou, chyb a překlepů je v ní minimum.

6. Připomínky a otázky k zodpovězení při obhajobě

Předložená diplomová práce splňuje přes výhrady uvedené v tomto posudku požadavky kladené na daný typ kvalifikačních prací na Právnické fakultě UK, a proto ji doporučuji k obhajobě. Během ní by se diplomant mohl vyjádřit k následujícím otázkám:

- 1) Na str. 18-19 se diplomant zamýšlí nad důsledky odchodu Ruské federace ze systému Rady Evropy a rozlišuje tři možné varianty dalšího postupu ESLP. Za nejpravděpodobnější označuje variantu toho, že „*si Soud /.../ vybere cestu hledání důvodů pro určení odpovědnosti Moldavské republiky a bude muset změnit svou dosavadní judikaturu, jež byla nakloněna spíše nalézání odpovědnosti Ruské federace*“ (str. 19). Jak by taková cesta k hledání důvodů, resp. tyto důvody mohly vypadat?
- 2) Jaký vliv na rozsah garantované svobody projevu má derogace, kterou Moldavská republika opakovaně přijala v kontextu konfliktu na Ukrajině? Co tato derogace znamená z hlediska právního režimu platného v Moldavsku a v Podněstří?

Doporučení práce k obhajobě	Práci doporučuji k obhajobě.
Navržený klasifikační stupeň	Práci předběžně hodnotím jako velmi dobrou či výbornou v závislosti na průběhu obhajoby.

V Praze dne 6. dubna 2024

V. Bílková

Prof. JUDr. PhDr. Veronika Bílková, PhD., E.MA